

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skt. Bendts Kirke i Ringsted

NATIONALMUSEET

Skt. Bendts Kirke i Ringsted

*Af Rikke Agnete Olsen
Niels-Jørgen Hansen og
Erik Kjersgaard*

NATIONALMUSEET 1972

Tilrettelæggelse: Erik Kjersgaard

Omslagsfoto: H. C. Kjelbo

Omslag tilrettelagt af: Jens Lorentzen

Klicheer: Bernhard Middelboe's Reproduktionsanstalt

Rekonstruktionstegninger s. 20, 21, 22 og 24: Arthur Ingemann Nielsen

Tryk: Malchow Bogtryk, Ringsted

Copyright © Nationalmuseet 1972

ISBN 87 480 7371 7

INDHOLD

Skt. Bendts kirke	5
De første kirker	5
Knud Lavard og Skt. Bendts kirke...	6
Kongelig gravkirke	13
Kirkens bygningshistorie	19
Kalkmalerier	25
Inventar	33
Gravminder	39
Museumskapellet	48
Rundgang i kirken	54
Litteratur	55
Plan over kirken	57
Knud Lavards kapel ved Haraldsted	59

Skt. Bendts kirke

Endnu i vore dage vil enhver, der nærmer sig Ringsted – og uanset fra hvilken side – fæstne sig ved Skt. Bendts kirkes svære tårn med det enkle pyramidespir. Trods moderne bebyggelse står Skt. Bendt stadig som et samlende og dominerende midtpunkt i byen.

Nu er tårnet i sig selv ikke særlig gammelt – i hvert fald ikke nær så gammelt som bygningen i øvrigt. Men også i middelalderen, da kirkens røde teglstensmure hævede sig højt over lerklinede bindingsværkhuse og stråtage, var Skt. Bendt Ringsteds alt beherskende vartegn. Blandt Valdemarstidens sjællandske købstadskirker fandt den vel kun sin overmand i Roskilde domkirke, og som national helighed havde den gennem et par hundrede år næppe sin lige i Danmark. Beretningen om Skt. Bendts kirkes ældre historie er uløseligt knyttet til hele Danmarks historie.

De første kirker

I tidlig middelalder – og langt ned i tiden – var Ringsted samlingsstedet for det sjællandske landsting – øens højeste domstol. Det var kun rimeligt, at der blev bygget en kirke i tilslutning til landstinget. Muligvis har man i den sene vikingetid opført en trækirke på stedet, men spor af en sådan er dog ikke konstateret endnu. Sikkert er imidlertid, at der omkring 1080 blev bygget en kirke af frådsten (kildekalk) nøjagtigt der, hvor den nuværende kirke står (se side 20). Kirken var indviet til Vor Frue.

Skt. Bendts kirkes østparti med kor, apsis, søndre tværskib og apsider til tværskibskapellerne.

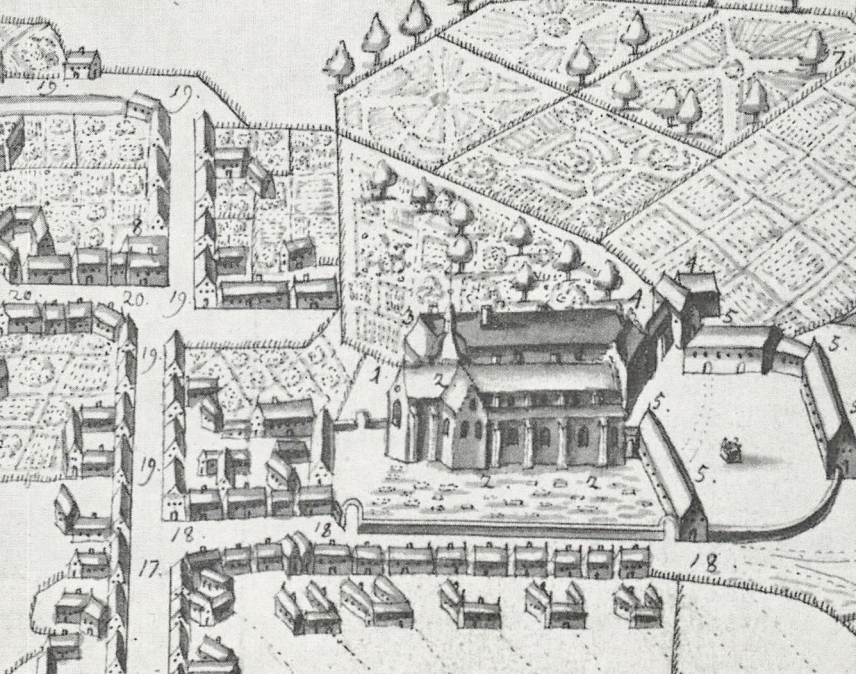
Vor Frue kirke havde ikke nogen sognemenighed, idet Ringsted by havde en anden kirke – Skt. Hans' – som sognekirke. Den lå på bakken, hvor nu biblioteket og Teknisk Skole ligger, og den vedblev at fungere som sognekirke endnu en menneskealder efter Reformationen. I 1571 blev den anneks under Skt. Bendt, og i 1766 blev den nedrevet.

Knud Lavard og Skt. Bendts kirke

Få kilometer nord for Ringsted – i Haraldsted – lå der i 1100'årene en kongsgård. Her opholdt den sønderjyske hertug Knud Lavard sig i nytåret 1131, da han blev kaldt ud til et møde med sin fætter Magnus – søn af kong Niels. Under mødet i Haraldsted skov myrdede Magnus hertug Knud. Motivet til dette drab var jalousi. Magnus frygtede, at fætteren ville udnytte sin stærke politiske stilling til at gøre krav på tronen.

Knud Lavard var nært knyttet til den sjællandske stormandsslægt, som eftertiden har kaldt Hvide. Medlemmer af denne slægt ville give den dræbte en hæderfuld begravelse i Roskilde; men kong Niels frabad sig dette, da han forudså, at begravelsen kunne give anledning til demonstrationer. En mindre opsigtsvækkende bisættelse fandt da sted i Vor Frue kirke i Ringsted.

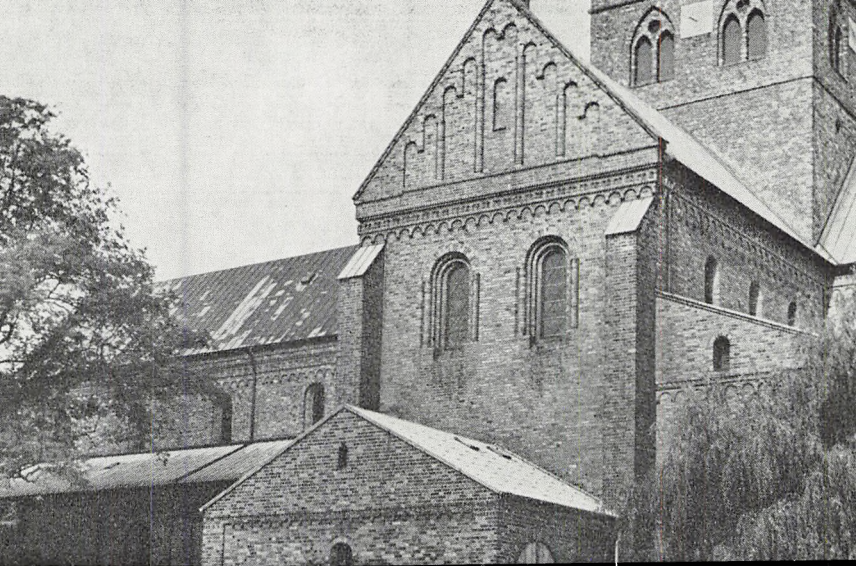
De katastrofale følger af sønnens misgerning kunne kong Niels dog ikke hindre. Et oprør udbrød under ledelse af den dræbte hertugs broder Erik Emune, og i 1134 sejrede han endeligt og vandt den danske krone. Samtidig gik der rygter om, at Knud Lavard var en hellig mand, og at der skete underfulde helbredelser ved hans grav. Erik Emune så en fordel i denne legende-dannelse. Han

Skt. Bendts kirke med omgivelser i 1600-årene, da klosterbygningerne endnu eksisterede. 1. Kirken. 2. Landstinget. 3. Skolen. 4. Kloster-borgegård. 5. Kloster-ladegård. Efter Resens Atlas.

var sin broders hævner, og hans vej til tronen havde været blodig. Knud Lavards hellighed gav Erik Emune en moralsk ret.

Der var dog langt fra rygter om hellighed til en virkelig helgenkåring anerkendt af kirkens højeste myndigheder. Erik Emune gik imidlertid målbevidst i gang med værket. I 1135 oprettede han et kloster i tilslutning til Vor Frue kirke „til minde om vor grusomt myrdede broder ... til Guds og Skt. Marias ære“. For at et sådant kloster kunne fungere, måtte det have indtægter. Kong Erik skænkede det jordegodser i Bjerre ved Store Bælt, i Glim

Kirkens sydfacade, der i middelalderen vendte ud mod de nu næsten helt forsvundne klosterbygninger.

ved Roskilde, i Almstoftede ved Sneslev og på Amager samt halvdelen af „Ringsted Lund“. Hertil kom ti mark sølv årligt af „midsommergælden“ fra Ringsted by og frihed for at betale skat af alle besiddelser.

Munkene i Ringsted tilhørte Skt. Benedikts orden. Den var skabt 600 år tidligere af Benedikt af Nursia – grundlæggeren af hele det vesteuropæiske munkevæsen. Moderklostret lå – og ligger stadig – på bjerget Monte Cassino i Italien. Der forlyder intet om, hvorledes man fik bygget klostret i Ringsted, eller hvorledes munkene levede dér. Men fulgte de deres klosterregel, delte de deres tid mellem gudstjeneste og arbejde.

Det lykkedes ikke Erik Emune at betrygge sin regering. Borgerkrigene gik videre under anførsel af en ny generation af tronkrævere. På en eller anden måde stod den

dræbte hertugs skygge stadig i forgrunden. Den ene tronkræver var Knud – søn af den Magnus, der myrdede Knud Lavard. Over for ham stod Svend – siden kaldet Grathe, en søn af Erik Emune, og Valdemar – søn af Knud Lavard selv.

Sideløbende med den militære kamp mod Knud udførte Svend og Valdemar i fællesskab et politisk og religiøst kup. I 1146 lod de hertugens jordiske rester optage af graven i Ringsted og nedlagde dem i et skrin. Dette var næste skridt på vejen mod en egentlig helgendyrkelse. Det var dog ikke alene Knud, der kunne føle sig krænket ved denne handling. Ærkebiskop Eskil af Lund protesterede, og et par kanniker ved Vor Frue kirke gjorde indsigelse. De mente, at kirken her blev taget til indtægt for verdslig magtpolitik; men Svend og Valdemar fik deres vilje. Kannikerne blev fjernet, og man indkaldte en abbed fra Odense. Her havde man allerede gennem et halvt århundrede opbygget dyrkelsen af en kongehelgen – nemlig Knud den Hellige. Ved yderligere at give flere store gaver til kirken og klostret, gjorde Svend og Valdemar deres til, at Knud Lavard kunne vandre ind i de anerkendte helgeners række.

Svend forsøgte at afslutte borgerkrigene ved selv at gribe magten og ombringe både Knud og sin gamle allierede Valdemar under en fest i Roskilde, men i stedet tabte han til Valdemar og blev dræbt efter borgerkrigens sidste slag på Grathe Hede i 1157.

Fra og med sejren på Grathe Hede var Valdemar Danmarks enekonge – en position, han ikke agtede at opgive igen, og som han ville give udelt i arv til sine efterkommere. For en middelalderkonge var sådanne ambitioner uløseligt knyttet til hans religiøse forestillinger, og blandt disse spillede ideen om, at han var søn af en hellig mand en af-

gørende rolle. Monarkiets fortid og fremtid var derfor knyttet til Ringsted og Vor Frue – eller Skt. Bendts – kirke og dens kosteligste skat, Knud Lavards relikvier. I 1164 blev Skt. Bendts kirke og kloster endnu en gang genstand for kongelig gavmildhed. Valdemar skænkede spredt jordegods rundt om på Sjælland og afrundede kirkens besiddelser omkring Ringsted by. Fra da af og indtil Reformationen fire århundreder senere var klostret et „herrekloster“, der med sine hundreder af underordnede fæstebønder, sine tjenere og sine fogeder beherskede by og opland.

Alt dette kunne Valdemar gøre som konge; men han kunne kun med det yderste besvær få den danske kirkes førstemand – den aldrende biskop Eskil – til at følge ham videre. Eskil var imidlertid – som sagt – gammel og indså, at den nye generation af biskoper ikke indtog den samme reservede holdning over for kongen, som han selv. Hidtil havde han fundet støtte ved pavestolen for sine synspunkter. Nu erkendte han, at den nye pave – Alexander III – så en fordel i at stå sig godt med den stærke danske konge.

I efteråret 1169 var der danske udsendinge i Rom. De afgav en officiel beretning om hertug Knud Lavards gode levned – det havde med årene fået et mere og mere heligt skær – og om de mirakler, der indtraf ved hans grav. Dette var imidlertid rene formaliteter – et oplæg til pave Alexander, der ved sin „bulle“ (pavebrev) ophøjede hertug Knud til helgen og bestemte, at hans fødselsdag – den 25. juli – skulle højtideligholdes som hans særlige festdag.

Allerede den følgende midsommer fejrede man Knuds helgenkåring i Ringsted. Kong Valdemar havde foregribet begivenheden og sørget for, at sceneriet var i orden.

Romansk portal i nordre tværskibs nordfacade. Den stammer fra 1160'erne.

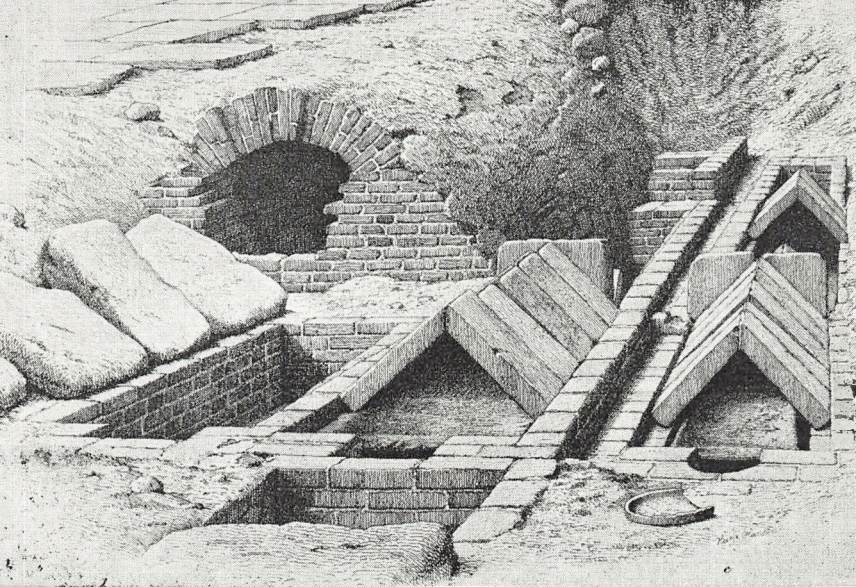

En ny kirke – den nuværende – var under opførelse, og koret, hvor den vigtige handling fandt sted, var færdigt (se side 23). Ærkebiskop Eskil, der kunne have sine forbehold over for det, der nu skulle ske, men heller aldrig havde modsat sig pavestolens vilje, forestod handlingen. Til stede var samtlige danske biskper – heriblandt Absalon, biskop af Roskilde og kongens fosterbroder. Sverige var repræsenteret ved ærkebiskop Stefan af Uppsala, Norge ved biskop Helge af Oslo og udsendinge fra kong Erling Skakke. Hertil kom mange verdslige stormænd – bl.a. Absalons broder Esbern Snare, der slæbte sig på plads hårdt medtaget af et nyligt sammenstød med venderne.

Den pavelige bulle blev læst højt, hertug Knuds knogler blev båret frem til alteret, svøbt i silke og nedlagt i et skrin med gyldne beslag. Eskil prædikede, lovsange blev sunget, meddelelsen om nye gaver til kirken kundgjort, og gennem rummet rullede hyldestråbet fra forsamlingen: „Lovet være den Herre Jesus Kristus, som gjorde den helige Knud til Sjællands skytshelgen.“

Efter denne dybe reverens over for fortiden, vendte man sig straks mod fremtiden. Valdemars kun syv år gamle søn Knud VI blev salvet og kronet til konge af ærkebispen. Det var den første kirkelige indvielse af en konge i Danmark.

Med den store kirkefest i Ringsted udfoldede Valdemar I programmet for sit monarki. Det var helliget ved hans afstamning og knyttet til hans efterkommere i lige linje. Ved at bygge på kirkens autoritet var hans kongedømme et mandat fra Gud – højt hævet over samfundet i øvrigt.

Gravene under kirkegulvet tegnet ved åbningen i 1855 (se side 40).

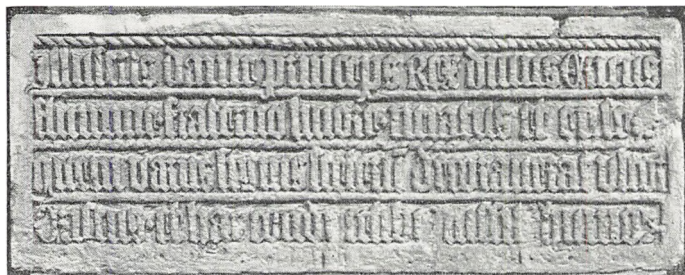
Kongelig gravkirke

Så længe det danske monarki byggede på idealerne fra Valdemarstiden og søgte at fastholde Valdemar I's politiske system – og det vedblev man med at gøre længe efter storhedstidens udløb, faktisk helt frem til 1330'erne – fungerede Skt. Bendts kirke som kongeslægtenes helligdom. Først og fremmest var den kongernes foretrukne gravkirke. I foråret 1182 begravede man Valdemar I. Ærkebiskop Absalon, der ledede ceremonien, var så bevæget, at han næppe kunne gennemføre den. En lang række konger, dronninger og andre medlemmer af kongehuset blev jordfæstet her til og med Erik Mændved – død 1319. Bevidstheden om den hellige stamfaders nærhed var afgørende. Alene pladsmangel dikterede, at man med årene måtte fjerne sig længere og længere fra graven (se side 39).

I 1257 førte Kristoffer II levningerne af sin myrdede broder kong Erik Plovpenning til Ringsted fra Slesvig, hvor han havde afhentet dem med magt. Hensigten hermed var at fremme legendedannelsen omkring den dræbte. Det ville sværte hans drabsmand hertug Abel og dennes efterkommere – de sønderjyske hertuger – så grundigt, at de måtte opgive deres forhåbninger om at vinde den danske trone. Kristoffers forsøg på at gentage bedstefaderen Valdemar I's bedrift og give det regerende kongehus en ny helgen lykkedes dog ikke rigtigt. Ganske vist blev Erik Plovpennings grav – ligesom Knud Lavards – et mål for pilgrimme, og en liste over mirakler ved graven blev nedskrevet; men Erik Plovpenning måtte nøjes med et mere lokalt ry for hellighed. I Rom blev han aldrig anerkendt (se side 50 f.).

Knud Lavards berømmelse faldede derimod ikke. Odenses hellige kong Knud havde man med stor kunst fået ophøjet til helgen; men han var aldrig blevet det bindeled mellem Gud, konge og folk, som man havde sigtet imod. Det blev til gengæld Knud Lavard af Ringsted. Erindringen om de fortjenester, han som sønderjysk hertug havde indlagt sig hos købmændene i Slesvig by ved at

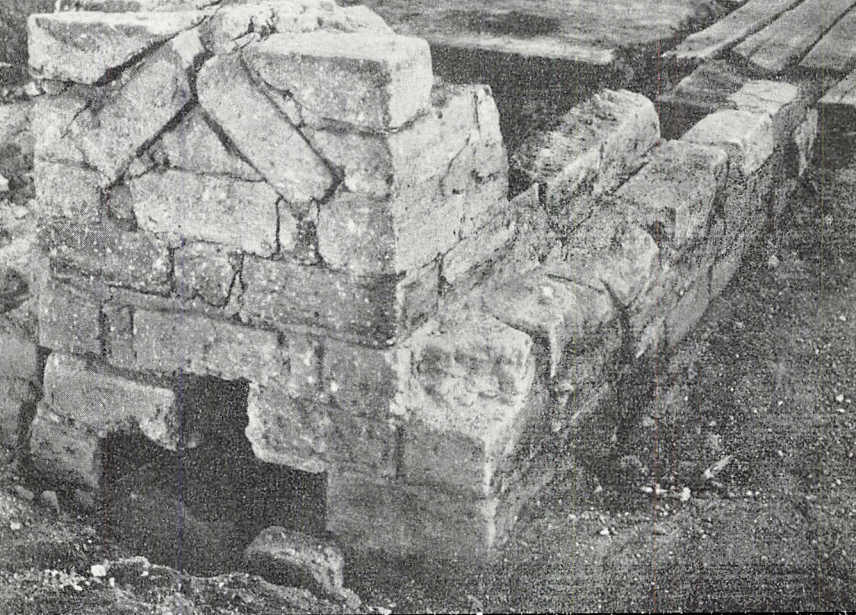
Biskop Lave Urnes indskriftsplade opsat på det sted i væggen, hvor han i 1520 lod Erik Plovpennings levninger indemure.

*Kalkmaleri i kor-
rundingen forestillende
Erik Ploppenning
(se side 26 f.).*

befri dem for sørøvere, kom hans eftermæle til gode. I en lang række danske byer forenede købmændene sig i Skt. Knudsgilder og i Skt. Knuds navn besejlede de hele Østersøen. Nye Knudsgilder blev oprettet på så fjerne pladser som i Visby og Reval. Ingen af disse gilder har overlevet i det nuværende Danmark, men flere eksisterer stadig i de gamle, nu tabte grænselande – i Lund, Malmö, Ystad og

Den øvre del af Erik Plovpennings grav, fotograferet før den blev flyttet til museumskapellet (se side 50 f.).

Flensborg. I dag opfylder de filantropiske og selskabelige formål. Alle Skt. Knudsgilder var forpligtet til hvert år at sende gaver til graven i Ringsted, der ansås for organisationens midtpunkt. Af praktiske grunde flyttede man dog i begyndelsen af 1200'tallet oldermændenes møder til Skanör, hvor man alligevel samledes til sildemarked.

Skt. Knud af Ringsted kappedes i popularitet med den norske hellig Olaf, og han bevarede sin position usvækket, så længe den katolske kirke bestod i Danmark. Fra tiden kort før Reformationen stammer vort ældste bevarede skuespil „Ludus sancti Canuti ducis“ – spillet om den hellige hertug Knud, en dramatisk bearbejdelse af beretningen om hans liv og død. Det blev formentlig opført i fri

luft på hans helgendag i forbindelse med festgudstenerne.

Politisk set mistede Skt. Bendts kirke imidlertid sin centrale placering, længe før Reformationen bragte messerne til at forstumme. Det skete i kong Kristoffer II's og Valdemar Atterdags tid. Bruddet blev markeret derved, at Kristoffer, som døde i 1332, blev begravet i Sorø kirke. Dette skyldtes måske et tilfælde – Kristoffer havde valgt sin grav længe før, han blev konge. Men det var ikke noget tilfælde, at dronning Margrethe også lod sin fader Valdemars lig føre til Sorø, og at hun valgte denne kirke til gravplads for sin søn og sig selv. Der lå en klar tanke bagved dette, nemlig et bevidst brud med traditionen fra Valdemarernes monarki, som var uløseligt knyttet til Ringsted. Valdemar Atterdag og Margrethe var sig bevidst, at de med genrejsningen af det danske rige lagde nye fundamenter for rigsmagten til afløsning for dem, der var smuldret endeligt bort under borgerkrige og holstenervælde.

Een gang i sin regeringstid søgte Valdemar dog tilbage til Ringsted, nemlig i 1349, da han på landstinget gennemførte et af de politiske skuespil, han var en mester i at iscenesætte. Her gjorde kongen – ansigt til ansigt med sit folk – rede for resultaterne af ni års genopbygning. 30.000 mark sølv havde man givet ham i ekstraskatter, 10.000 mark havde han selv lagt til, og så meget var vundet: Sjælland med Smålandene, halvdelen af Fyn og tre fjerdedele af Jylland. Fandt man ikke, at regnskabet stemte? Det skete den 7. januar – årsdagen for hertug Knuds død.

Således lykkedes det endnu en gang en dansk konge at knytte fortid og fremtid sammen, at fremlægge dagens politiske sejre i en ramme af fortidig storhed; men det betød også en afsked til politiske og religiøse traditioner, der

nemt kunne blive en belastning for et nyt og fremadskuende monarki. Derfor kom der ikke flere kongegrave i Skt Bendts kirke. Den skulle leve videre som valfartskirke, som klosterkirke – siden som købstadkirke med en stor sognemenighed, men ikke længere som nogen national helligdom.

To relieffer fra den nordre række af korstole. Gud skaber himmelen, og Gud skaber Eva af Adams ribben (se side 34 ff).

Romansk gulvlise med gengivelser af hjort og løve, nu i museumskapellet.

Kirkens bygningshistorie

Skt. Bendts kirke er et af de ældste bygningsværker af tegl i Danmark. Den er opført i løbet af årtierne efter 1160, og den afløste gradvist en ældre kirke af frådsten, opført ca. 1080 af Roskilde-bispen Svend Nordmand.

Oprindelig var kirken viet til „Vor Frue og Hellig Knud Martyr“; først senere i middelalderen fik den navnet Skt. Bendt.

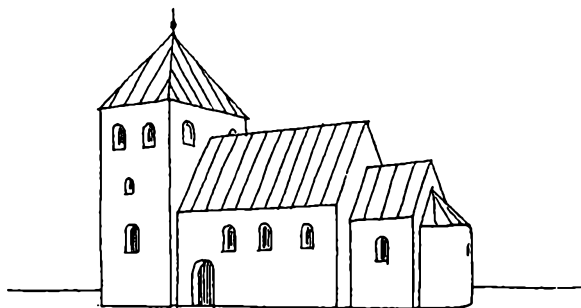
Kunsten at brænde ler til tegl kom til Danmark fra Norditalien ved midten af 1100-tallet. Valdemar den Store, der anvendte det nye byggemateriale til muren ved Dannevirke og fæstningen på Sprogø, stod også bag opførelsen af teglstenskirken i Ringsted.

I stil og murteknik viser Skt. Bendt stor afhængighed af norditaliensk byggeskik, særligt karakteristiske er hjørneknopperne på søjlebaserne inde i kirken. Men også riffelhugningen af stenene, som stadig kan ses på apsidens inderside, og den oprindelige bemaling af murene i rødt med hvidt optrukne fuger, som man kan se spor af indvendigt på tværskibets nordmur, er norditalienske træk.

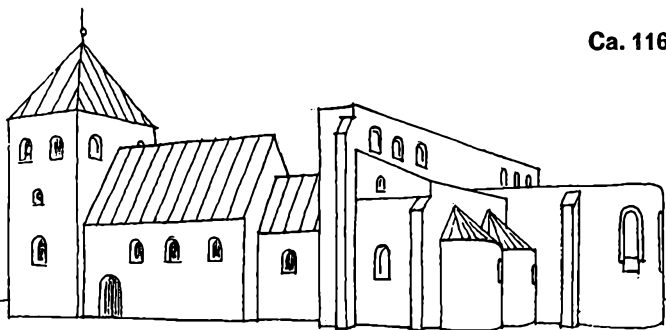
Den ældste stenkirke

Den ældste stenkirke bestod af et kvadratisk kor med apsisrunding og et langt skib, i vest formentlig afsluttet af et tårn. Den havde samme udstrækning som den nuværende kirkes hovedskib, og dens fundamenter gemmer sig under det. Vestgavlen under den nuværende vestgavl, sidemurene under arkadebuerne ud til sideskibene og apsisrundingen ved overgangen til korskæringen. Frådstenskirken stod, til man efter 1170 begyndte at bygge teglstenskirken skib.

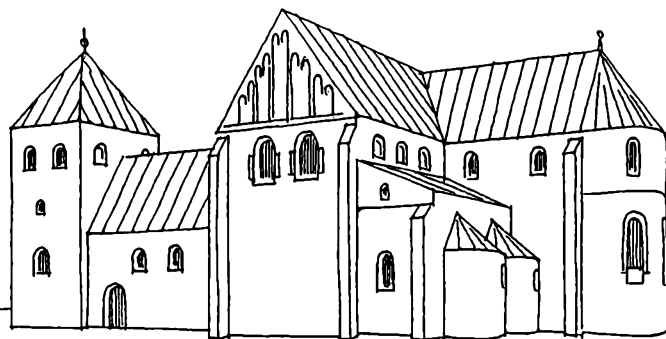
1080–1160

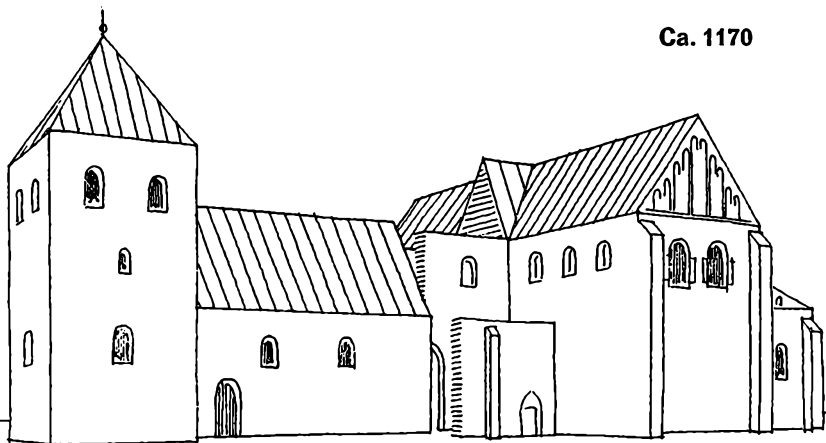
Ca. 1160

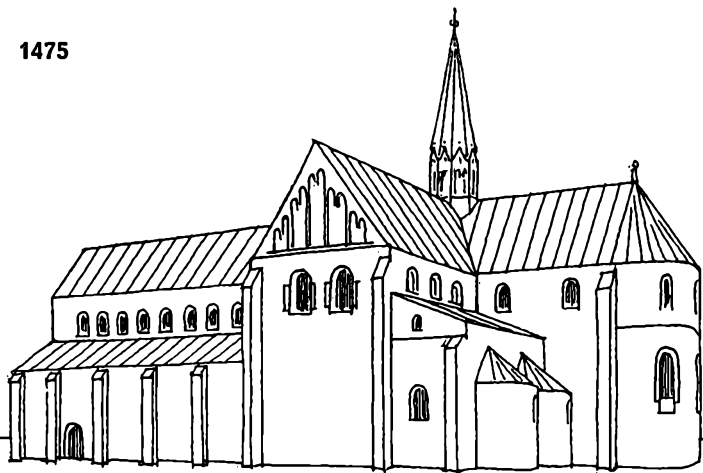
Ca. 1170

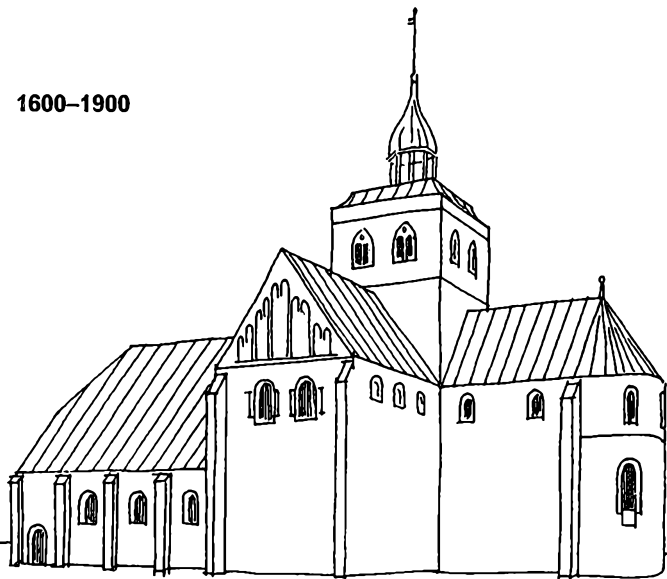
Ca. 1170

1475

1600–1900

Teglstenskirken

Teglstenskirken, der var klostrets nordfløj, påbegyndtes omkring 1160 øst for den gamle kirke. Den er bygget i fuld munkestensmur og ikke, som det ellers var almindeligt, med en kærne af kampesten. Man er begyndt med apsis og kor og har efter sædvanlig middelalderlig byggeskik gjort hvert afsnit færdigt i højden, inden man gik videre. I løbet af 1160'erne opførtes tværskibskapellerne med apsider, tværskibene og halvandet fag af hovedskibet. I nordre tværskibs gavl findes kirkens eneste bevarede oprindelige portal. Døren i søndre sideskibs østligste fag har ført ud til klostergangen. Så meget stod færdigt i 1170, da den store kirkefest fandt sted.

I de følgende årtier afsluttedes arbejdet med hovedskibet og sideskibene, der straks overhævedes, ligesom tværskibskapellerne var blevet det. Resten af kirken stod foreløbig med flade trælofter. I 1241 hærgedes kirke og kloster af en brand, og ved den påfølgende istandsættelse erstattedes kirkens lofter med ribbehælv. Det blev et langvarigt arbejde, først 1268 kunne kirken genindvies.

Portalerne i nord og syd i skibets vestende er ikke oprindelige, men de er begge romanske. I det store og hele ændredes kirkens ydre ikke væsentligt i de næste århundreder.

1475 kom der en tagrytter over korsskæringen. Men først i anden halvdel af 1500-tallet foretog man større ændringer. Der byggedes et rigtigt tårn med spir over korsskæringen, og tværskibskapellernes apsider blev revet ned.

1806 brændte kirken igen; derefter blev også kapellerne revet ned. Den egentlige istandsættelse efter branden fandt sted 1816–17. Ved den lejlighed blev skibets vestlige fag revet ned, og hovedskib og sideskib kom under samme tag.

Tårnets spir blev erstattet af en flad hat kronet af en kugle og et jernkors.

1868–69 fik sideskibene igen selvstændigt tag, men først ved den store restaurering under H. Storcks ledelse i 1900–1909 fik kirken sit nuværende udseende. Vestfaget og tværskibskapellerne med apsider genopførtes, og tårnet fik sin kegleformede afslutning.

1909 ff.

Kongefrisen på korets sydvæg viser Valdemar den Store, Knud VI, Valdemar Sejr og Valdemar den Unge (se side 27 f.).

Kalkmalerier

I Skt. Bendts kirke findes kalkmalerier fra flere tidsaldre. De middelalderlige billeder hører til landets bedste og mest værdifulde. De er blevet opfrisket og ændret adskillige gange i tidens løb, og efter reformationen blev alle, undtagen skjoldefrisen, overkalkede. Korets billeder kom igen for dagen i 1868 og restaureredes 1880 af Jakob Kornrup. De øvrige middelalderlige malerier blev afdækkede og istandsat under Storcks restaurering 1900–09.

Kirkens ældste kalkmaleri er fra før branden i 1241 og sidder på pillen mellem de to østlige kapelarkader i nordre tværskib. Af en kortfæstelsesgruppe, der har dækket pillen, er nu kun bevaret et tresidet felt med planteornamenter på hvid bund, men det giver dog et indtryk af kirkens tidlige udsmykning.

Koret

I korrundingen findes mellem og udenom de nedre vinduer fire meget store helgenbilleder. De må være fra omkring 1268, da kirken blev genindviet efter branden i

Kalkmaleri i korsskæringens østlige hvælvingsskæppe, Marias himmelkroning.

1241. Figureerne står i store portalfelter; de var meget dårligt bevarede og er blevet hårdt restaurerede. Fra venstre forestiller de:

1) en helgeninde med martyriets palmegren i hånden. Hun træder på en sammenkrøben, ondt skulende mandsling.

2) Maria med barnet. Under hendes fødder et nu tomt felt.

3) Kun helgenens fødder og skikkelsen under dem er bevaret. Måske har figuren forestillet Ringsteds særlige helgen, Knud Lavard, „Skt. Knud hertug“. Selve figuren er overmalet af Sofie af Mecklenborgs våbenskjold; hun var Frederik II's dronning og døde i 1631.

4) Erik Plovpenning i kongeligt skrud, men uden hel-

Kalkmaleri i korsskæringens nordlige hvælvingskappe, dronning Agnes – enke efter Erik Glipping.

genlorie. Pladsen under hans fødder er nu tom. Skønt både kongefamilien af politiske og Ringsted-munkene af økonomiske grunde forsøgte at få kong Erik anerkendt som helgen, „sanctus“, opnåede han kun at blive Guds kære ven „*Dei carus amicus*“, en grad under helgenværdigheden. Derfor er han afmalet uden glorie.

På korets nordvæg er der en dronningefrise fra 1500-tallets midte. Den skal forestille de middelalderlige dronninger – navnet Berengaria anes på en af figurerne – og den er malet oven på en ældre frise fra første halvdel af 1300-tallet. Af denne er kun bevaret en enkelt skikkelse på den mellemste pille.

På sydvæggen ses resterne af en kongefrise, der har svarret til den ældste dronningefrise. Der er fire konger, som

Kalkmaleri i korsskæringens vestlige hvælvingskæppe, Knud Lavard med den treflignede lensfane.

alle har våbenskjold med Danmarks løver; de tre har desuden en hornet og fjerbesat hjelm. De forestiller fra venstre: Valdemar den Store (1157–1182), Knud VI (1182–1202), Valdemar Sejr (1202–1241) og Valdemar den Unge († 1231). De ligger alle begravet i kirkens gulv.

Det gør også den svenske kong Birger, der er afbildet på pillen længst mod vest med folkungeslægtens løvevåben og en hornet hjelm. Han døde som landflygtig i Danmark 1321, og hans billede er malet kort tid derefter.

Over arkaden fra koret til det søndre kapel findes det Knuth'ske våben fra 1776.

I korsskæringens fire hvælvingskæpper findes en monumental udsmykning fra ca. 1300. Indskriften fortæller, hvad billederne forestiller. I gulvet nedenunder fandtes

Kalkmaleri i korsskæringens sydlige hvælvingsskæppe, Erik Plovpenning.

oprindelig Erik Plovpenning's grav, og billederne tjener til hans forherligelse.

I østkappen ses Marias himmelkroning. Den krone, Kristus har holdt i hånden, er nu borte.

I syd troner Erik Plovpenning omgivet af to hofmænd under indskriften „Ericus Rex Dei carus amicus“ – Kong Erik, Guds kære ven.

I vestkappen ses Knud Lavard afbildet som hertug uden krone med lensfane og glorie. Af indskriften er kun det sidste ord bevaret. I sin helhed må den have været „Sanctus Canutus Dux“ – „Hellig Knud Hertug“. Til hver side af ham er der scener fra Erik Plovpenning's skæbne. Øverst til venstre spilles brætspil – „Hic sacaritur“, derunder føres kongen bort fra huset – „Hic rex casa eripitur“. Kong

Erik fik lov at skrifte, inden han blev dræbt; øverst til højre knæler han foran en præst ved et alter. „Hic canitur“ – her synges messe, siger indskriften. Endelig sidder i nordkappen dronning Agnes „Quondam Regina Danorum“ – fordem danernes dronning. Agnes, der havde været Erik Glippings dronning, døde 1304 og blev gravligt nær Erik Plovpennings sarkofag i gulvet under hvælvingen. Da hun indtager en så fremtrædende plads, er billederne formodentlig blevet til på hendes bekostning, og det er sandsynligvis sket kort efter hendes død.

Til venstre for dronningen kastes kong Erik i Slien „Hic necatur“ – her dræbes, og til højre ses fiskerne, som nogle dage senere fik liget i deres garn. „Hic tollunt regia membra“ – her løfter de det kongelige lig.

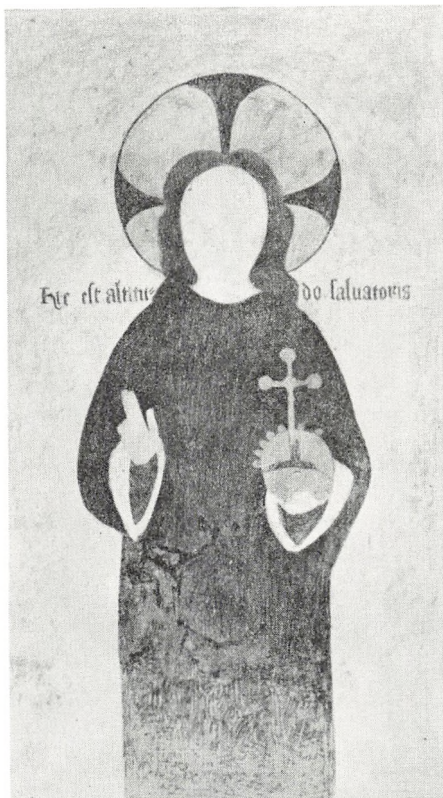
I nordre korsarm og hele hovedskibet findes en frise med ca. 100 skjoldemærker for omegnens adel, der i tidens løb har givet gaver til kirke og kloster og er blevet begravet i kirken. Frisen er påbegyndt ca. 1300 men er om- og opmalet så mange gange, at den er endnu dårligere overleveret end den tilsvarende frise i Sorø. Ved restaureringen 1900–09 blev den sidste gang nymalet, og samtidig blev det nødvendigt at flytte den højere op, da man ønskede at frilægge det romanske murværk.

Kun et af våbnene er originalt. Det sidder på krydshvælvets nordøstlige pille og er fra første fjerdedel af 1300-tallet. I skjoldet ses en kronet løve, og teksten lyder: CNUD DVX ESTLANDIE – Hertug Knud af Estland. Han var uægte søn af Valdemar Sejv.

Et andet originalt våben fra ca. 1400 for slægten Krumpen blev nedtaget under den store restaurering og er nu i kirkemuseet.

Fra ca. 1400 er også „Frelserens højde“ på den østligste af skibets sydsides arkadepiller. Kristus ses stående

*Kalkmaleri på
arkadepille i skibets
sydside,
„Frelserens højde“.*

med højre hånd løftet til velsignelse og verdenskuglen i den venstre. Indskriften lyder: „Hic est altitudo Salvatoris“. Den dag, man så dette billede, kunne intet ondt vederfares én.

Kirkens yngste kalkmaleri er malet af Joakim Skovgaard 1916. Det forestiller dronning Dagmar og sidder på den nordvestre korsskæringspille ud for hendes grav.

Endelig findes i kirken nogle sengotiske blomsterdekorationer og enkelte indivielsekors.

Inventar

Mange inventardele er gået til i tidens løb, men der er i mange tilfælde bevaret efterretninger om dem. Andre er gået ud af brug og findes nu i kirkemuseet. Her skal gives en kort oversigt over de vigtigste dele af inventaret.

Altertavlen

Altertavlen i bruskarok er fra 1699. I storfeltet er et oliemaleri på lærred, der forestiller nadverens indstiftelse. De to figurer i sidevingerne er Johannes Døberen og Moses. I topstykket en oval reliefskæring af Kristi dåb. Øverst en strålesol med Jehovas hebraiske navn malet. Tavlen stod før den sidste istandsættelse af kirken i korsskæringen, men blev da flyttet op i koret.

Altersølv

Kalken fra 1679 er et Næstved-arbejde af Dionys Willadsen. Disken er samtidig, mens oblatæskan er fra 1624. Kanden er et københavnsk arbejde fra 1694.

Alterstagerne

Alterstagerne af malm er fra 1698.

Alterkrucifikset

Alterkrucifiksets figur af malm sidder på et kors af hamret messingblik, der i nyere tid er anbragt på et trækors. Krucifikset er fra ca. 1650.

Alterbord ved skriftemålstjenesten

Som alterbord ved skriftemålstjenesten i sydlige tværskibs kapel tjener en verdslig klædekiste fra ca. 1600. Den er

Prædikestolen fra 1609 (se side 34).

udført i Henrik Ringerinks værksted i Flensborg, og på forsiden ses reliefskæringer af korsdragningen, korsfæstelsen, opstandelsen og himmelfarten.

Døbefonten

Døbefonten fra sidste halvdel af 1100-tallet er gotlandsk arbejde af gotlandsk sandsten af stenmesteren Sighraf. På siderne ses i rundbuede felter relieffer af bebudelsen, besøgelsen, Kristi fødsel, de hellige tre konger, englen advarer Josef, flugten fra Ægypten og indtoget i Jerusalem. Fonten var en tid kasseret og henstod som blomsterkumme i en have i byen. (Jørgen Roeds maleri i Statens Museum for Kunst). 1850 blev den atter skænket til kirken.

Dåbsfadet

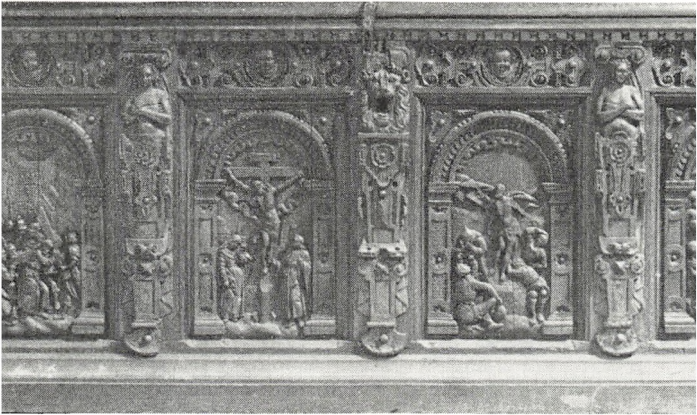
Dåbsfadet er nederlandsk arbejde fra ct. 1650. I bunden ses Adam og Eva ved kundskabens træ; mellem bladværket på kanten kvinder og forskellige dyr.

Prædikestolen

Prædikestolen i højrenaissance fra 1609 er i slægt med kongestolen i Roskilde domkirke. I de otte felter er der relieffer af de fire elementer, jord, ild, luft og vand og evangelisterne med deres attributter. Mellem felterne kvindelige hermer, der forestiller dyderne, tro, håb, kærlighed, klogskab, sandhed, styrke. Den ottesidede himmel har fire-delt underside og topkartoucher omkring kerubhoveder. Årstallet 1699 på Markus' bog henviser til en istandsættelse.

Korstolene

Korstolene af eg er nært beslægtede med Roskilde domkirkes fra 1420. Indtil restaureringen 1900–09 stod de to

Alterbord i sydlige tværskibs kapel, egentlig en verdslig klædekiste.

rækker stole i korsskæringen, men blev da flyttet op i koret. Rygpanelet bag stolene afsluttes foroven af en skråbaldakin med relieffer, tretten i hver side. Nordsidens relieffer i firkantede rammer har gammeltestamentlige motiver, fra venstre forestiller de:

- 1) Gud skaber himlen.
- 2) Evas skabelse.
- 3) Kain dræber Abel, Gud taler til Kain.
- 4) Noahs ark på syndfloden.
- 5) Abraham og Isak, der bærer brænde. Englen standser Abrahams kniv. I baggrunden vædderen.
- 6) Jakobs kamp med englen. Jakobs drøm.
- 7) Josef sænkes i brønden, og brødrene viser hans klæder til Jakob.
- 8) Moses slår vand af klippen og modtager lovens tavler.
- 9) Jøderne ofrer guldsmykker, og guldkalven tilbedes.
- 10) Slinger dræber jøderne. Kobberslangen.

- 11) Samson dræber løven og bærer Gazas porte.
- 12) Saul dræber sig, og hans hoved bringes til David.
- 13) Adonia gør sig til konge (ufuldstændigt).

På vestgavlens inderside et relief af Johannes evangelist med kalk og på ydersiden forneden Mikael som slangedræber, foroven Eva der rækker Adam frugten af kundskabens træ.

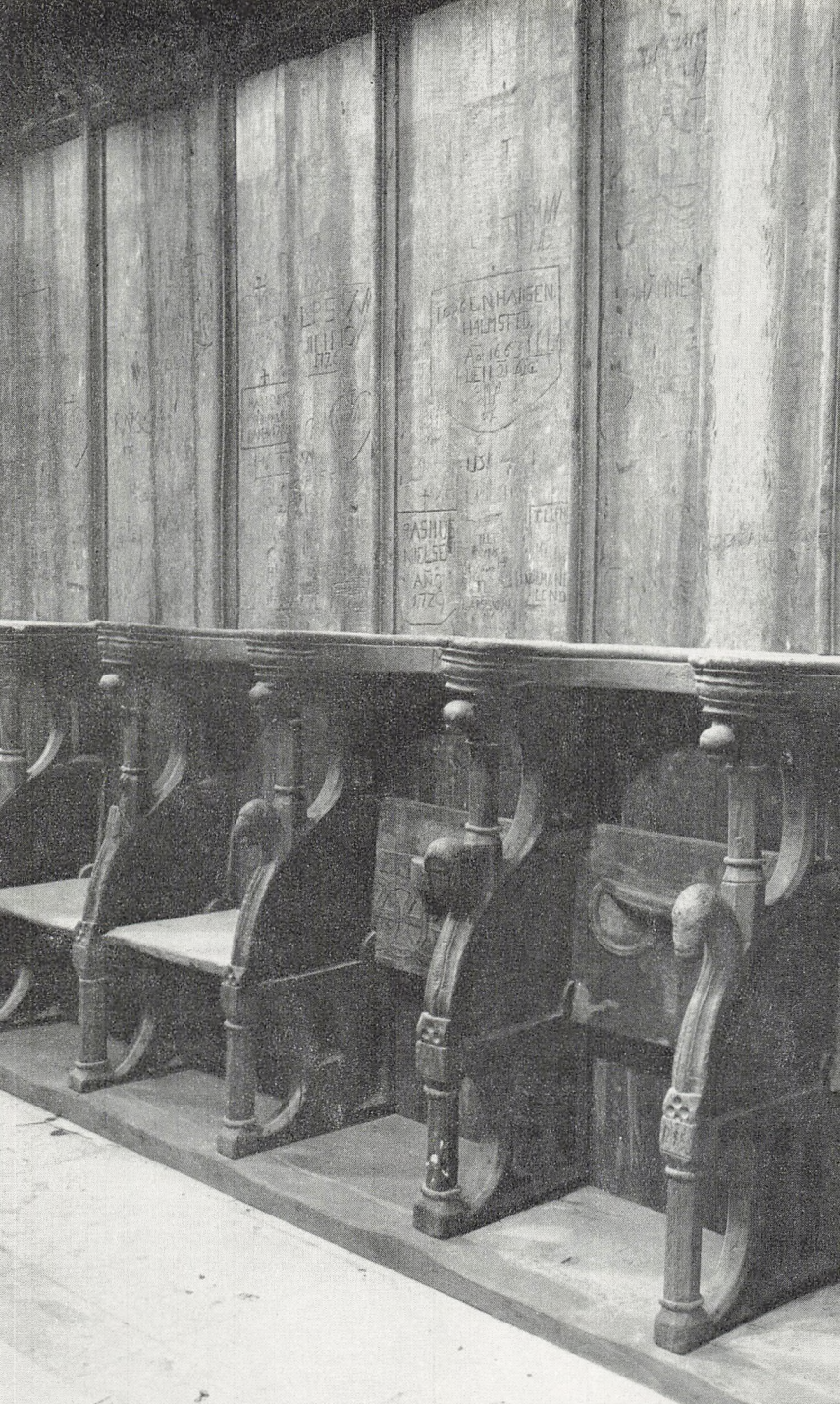
Sydsidens relieffer har firkløverformede rammer omgivet af konger og profeter med skriftbånd. Motiverne er nytestamentlige og forestiller fra venstre:

- 1) Judaskysset. Peter lugger øret af Malchus.
Kristus læger såret.
- 2) Kristus tornekrone.
- 3) Korsegangen.
- 4) Korsfæstelsen.
- 5) Gravlæggelsen.
- 6) Kristus udfrier Adam og Eva af dødsriget.
- 7) Opstandelsen.
- 8) Kristus åbenbarer sig for Maria Magdalene,
- 9) og for Thomas.
- 10) Himmelfarten.
- 11) Pinseunderet.
- 12) Marias himmelkroning.
- 13) Kristus i sin herlighed.

På vestgavlens inderside Skt. Gertrud og på ydersiden forneden Kristoforus, der bærer Jesusbarnet, foroven et tårn med stavværksvinduer og spir.

Enkelte af sæderne er nye, de øvrige hører til et ældre sæt stole fra ca. 1300, enkelte er muligvis endnu ældre.

Korstolene, den sydlige række med udskårne scener fra det Nye Testamente i baldakinen. Bemærk de mange navnetræk og årstal, som skiftende brugere, ikke mindst latinskolens elever, har inåskåret i rygpanelet.

LISEN
HÅRNE
172

ROSENHAGEN
HALMSTED
År 1663
LEN 21 400

RASHUS
AND
172

TEL

MUMME
LENO

Stolestader

De lukkede stolestader i højrenaissance er fra 1591, årstallet er skåret ind i en af dørene i sydsiden. Adskillige af panelerne og dørene er moderne efterskæringer, men er udført i eg som de gamle.

Ved portalerne i kirkens vestende er opstillet nogle *pengeblokke* af træ af uvis alder.

Lysekronerne

Lysekronerne af malm er fra omkring 1700.

Orglet

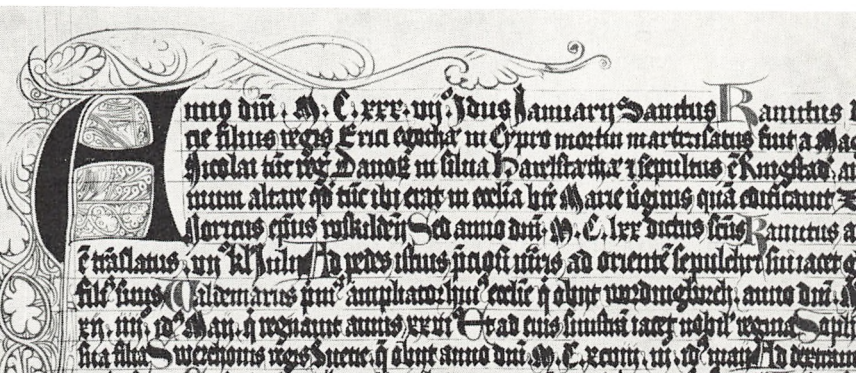
Orglet er helt moderne; det er opsat 1970 for lokalt indsamlede midler.

På nordre tværskibs østmur er ophængt en kopi af Dagmarkorset, et relikviekors af byzantinsk arbejde fra 1000-tallet, der skal være fundet i dronning Dagsmars grav. Korset er i Nationalmuseet.

Vest for prædikestolen, under epitafiet over Ivar Berthelsen, blev i 1928 opsat en mindetavle for dronning Dagmar. Det er en gave fra Tjekkoslavkiet.

Byzantinsk emaljekorset, som formodes at være fundet i dronning Dagsmars grav. Originalen er på Nationalmuseet.

De første linjer af Ringsted-tavlen, nu udstillet i museumskapellet.

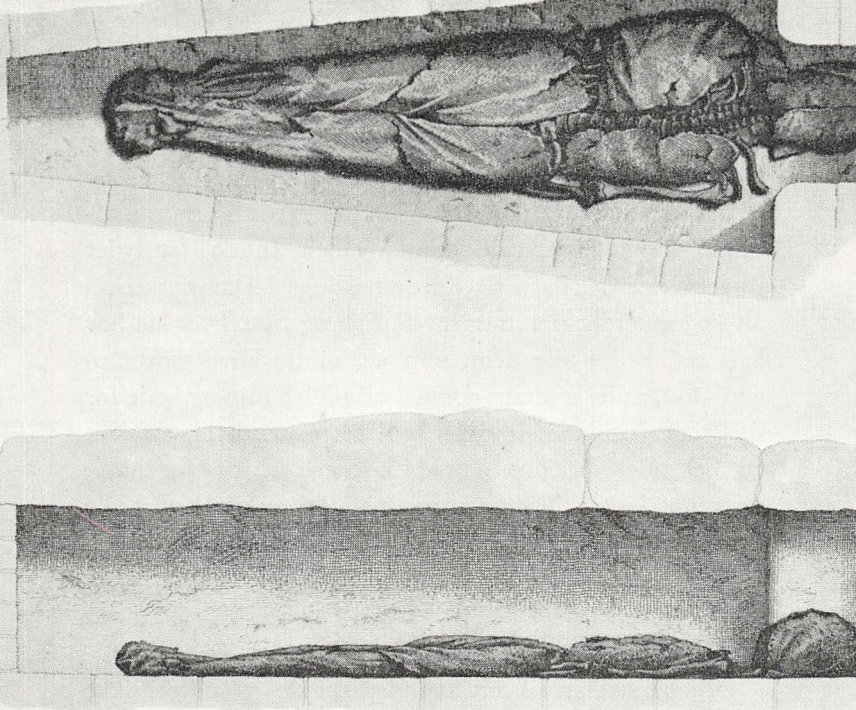
Gravminder

I 150 år var Skt. Bendts kirke kongefamiliens gravkirke. I kirkemuseet er ophængt et pergamentsblad (Tabula Ringstadensis – Ringsted-tavlen) fra slutningen af 1400-tallet med en fortegnelse over de medlemmer af Valdemarernes slægt, der ligger begravet i gulvet foran alteret. De er følgende:

- 1) Knud Lavard († 1131) foran højalteret i den af Svend Nordmand byggede kirke,
- 2) Valdemar den Store († 1182) ved Knud Lavards fødder,
- 3) dronning Sofia († 1198), Valdemars hustru, ved hans venstre side,
- 4) deres søn Kristoffer († 1173) ved Valdemars højre side,
- 5) Knud VI († 1202) øst for disse,
- 6) hans søster Rikitse († 1220), dronning af Sverige, ved hans venstre side,
- 7) Valdemar Sejr († 1241) øst for disse,

- 8) Dagmar († 1212), hans første dronning, ved hans venstre side,
- 9) Berengaria († 1221), hans anden dronning, ved hans højre side,
- 10) Valdemar den Unge († 1231), Dagmars søn, øst for disse,
- 11) Eleonora († 1231), hans dronning, ved hans højre side (ved fodenden en grav med 1/2-års barn, hendes søn),
- 12) hertug Knud af Lolland († 1260), Valdemar Sejrs uægte søn, til venstre for disse,
- 13) hertug Erik af Halland († 1304), Knuds søn, ved siden af ham,
- 14) junker Valdemar († ca. 1260), Kristoffer I's søn, ved fødderne af disse to,
- 15) Erik Plovpenning († 1250) længere mod øst,
- 16) Erik Mændved († 1319) ved hans fødder,
- 17) Agnes († 1340), hans moder, ved hans venstre side,
- 18) Ingeborg († 1319), hans dronning, ved hans højre side,
- 19) kong Birger af Sverige († 1321), hendes broder, syd for Ingeborg,
- 20) Margrethe († 1341), hans dronning, Erik Mændveds søster, ved Birgers side.

Kongegravene blev i slutningen af 1500-tallet markeret i gulvet med gravsten. I 1855 blev disse sten i forbindelse med Frederik VII's undersøgelse af gravene erstattet med de nuværende granitsten med gengivelse af de gamle indskrifter. Kong Birgers sten blev liggende, og Knud Lavards, der er fra 1600-tallet og bærer en lang latinsk indskrift, blev flyttet til nordre sideskibs væg. Indskriften på den nye sten er forkortet.

Valdemar den Stores grav, som den så ud ved åbningen i 1855. Kongens lig lå indhyllet i skind. Ved hans hoved stod en indskrifts-plade af bly (se side 49 ff.).

Den eneste middelalderlige, kongelige gravsten i gulvet er Erik Mændved og dronning Ingeborgs. Den ligger ikke over deres grave, men er på et eller andet tidspunkt flyttet op i koret. Dette monument, der er enestående i Danmark, består af en rektangulær sort kalksten, hvorpå en rigt graveret messingplade, delt i mange stykker, er nedlagt i beg. Pladen viser kongeparret, klædt i kroningsdragter. Deres ansigter er af alabast; ved kongens fødder sidder to løver – symbolet på tapperhed –, ved dronningens to hunde – symbolet på troskab. I de arkitektoniske, gotiske rammer omkring figurerne er der fremstillinger af evangelisterne, apostle og gammeltestamentlige konger og

profeter. Derunder ses små gøglerskikkelser og jagtscener, og foroven engle, der løfter de dodes sjæle, mens andre blæser i basun eller svinger røgelseskar.

Langs randen en lang latinsk indskrift, i hjørnerne afbrudt af skjolde med det danske våben. Indskriften lyder i oversættelse: „Jeg Erik, fordum konge i Danmark i 33 år, en retfærdig dommer for fattige og rige, hvor de har haft ret, beder alle dem, som jeg måtte have gjort noget imod, at de af deres godhed vil tilgive mig og bede for min sjæl. Jeg døde i herrens år 1319 på den hellige biskop og bekender Briccius dag (13. marts). Jeg Ingeborg, svensk af fødsel, fordum dronning i Danmark, beder alle dem, som jeg mod min vilje måtte have gjort noget imod, at de af deres godhed vil tilgive mig og mindes min sjæl. Jeg døde i herrens år 1319 på den hellige jomfru Marias himmelfartsdag (15. august).“

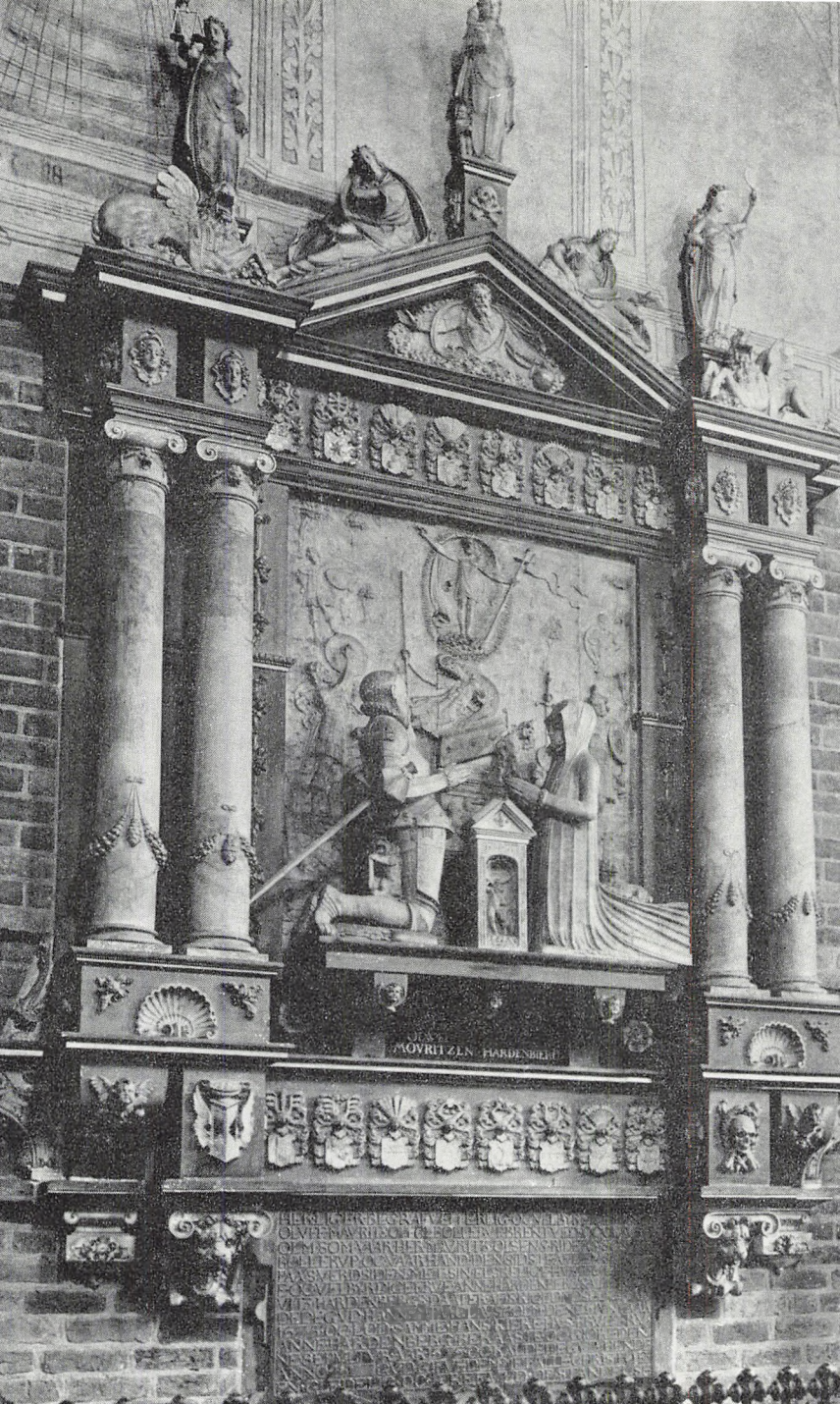
Gravpladen er sikkert flamsk arbejde og udført ikke længe efter kongeparrets død.

I vægpillen på korets nordvæg lod biskop Lave Urne i 1520 Erik Plovpenningens ben indemure bag en indskriftsplade, hvis latinske tekst i oversættelse lyder: „Danmarks berømmelige fyrste, den guddommelige (d.e. hellige) kong Erik, dræbt med broderlig svig ved floden og sværdet, han hvem forbrydelsernes hævner, Christus, havde udmærket ved forskellige tegn (d.e. mirakler), befalede han også at begrave i denne jomfruelige jord.“

Foruden kongeslægten er mange adelige, gejstlige og borgerlige personer i tidens løb blevet gravlagt i Ringsted kirke. Derom vidner en mængde gravsten rundt omkring i kirken.

Erik Mændveds og dronning Ingeborgs gravplade af graveret messing med ansigterne af alabast.

JOHANNES
MORITZ VON HARTENBILG

HERMIGRABVETTERIGONELM
OLVEMARITZOGLEFOLTERHENDVON
OLMSOMARINERVAHROISENGR
REHERVPOVARTHEANDENGLS
FAASVERDISPENNELSINEL
FOCVLBRNDELINWANNEL
MILHARDENBILGSDAVERTS
MILDEGANDENHILG
ROGOLDISAMMELFANSNIERH
INNERHARDENBILGSDAVERTS
LSEINMILHARDENBILGSDAVERTS
LSEINMILHARDENBILGSDAVERTS
LSEINMILHARDENBILGSDAVERTS

Desuden har adskillige foruden gravsten fået opsat epitafier, særlige mindetavler, på kirkens vægge. Mange af dem er pompøst udformede og minder om altertavler.

På korets nordvæg hænger et epitafium over Oluf Mouritsen Krognos til Bollerup, Bregentved og Clausholm, og hans hustru Anne Hardenberg, Frederik II's ungdomskærlighed. Da kongen ægtede Sofie af Mecklenborg, blev hun gift med Krognos, der dog døde efter et halvt års ægteskab i 1573. Hendes dødsår mangler, så det er hende, der har ladet epitafiet opsætte. Det er af alabast og gråblå sandsten, arkitektonisk opbygget med søjler og trekantgavl, og rigt udsmykket med anevåben og dyder. Mange detaljer er dog fornyede. Det hører til den tidligste danske gruppe af nederlandsk prægede højrenaissance skulpturer og er i slægt med altertavlen i Lunds domkirke. Det er måske udført i kgl. bygmester Hans Paaskes værksted i København.

På gulvet i nordre korsarms kapel findes parrets gravsten af gotlandsk sandsten og fra samme værksted som epitafiet. Gravhvælvingen under stenen blev undersøgt i 1901, og Oluf Mouritsens gravkârde og kisteplader blev opsat i kirkemuseet.

På den østligste pille i skibets nordside hænger et i 1681 opsat barokepitafium over provst og magister Christian Blichfeldt med hustru og søn. Ægteparrets gravsten findes i gulvet i søndre korsarm.

Det vestligste epitafium i skibets nordside er over borgmester Mads Lauridsen († 1697) og hustru. Det er opsat 1683 og viser parret knælende med to døde småbørn.

Epitafium på korets nordvæg over Oluf Mouritsen Krognos og Anne Hardenberg.

Gravstenen er på nordre korsarms nordvæg; den er den største danske borgerlige gravsten.

Vestligt i sydsiden af skibet hænger epitafiet over by- og rådstueskriver Jørgen Nielsen Rothenburg († 1737) og hans to hustruer. Han var den første, der oprettede et hjem for fattige i Ringsted. Gravsten i søndre korsarms gulv.

På pillen til højre for prædikestolen hænger epitafiet fra ca. 1630 over Ivar Berthelsen, befalingsmand på Ringsted kloster. Han døde 1583, mindet er sat af hans børn. Gravstenen sidder i kirkegårdsmuren.

På østsiden af pillen ved prædikestolen hænger epitafiet over sognepræst, magister Erich Lemvig († 1741) og hans to hustruer.

På en vestlig pille i skibets nordside sidder en hvid og grå marmorplade med portrætmedailloner fra 1775 over krigsråd Peder Johansen Neergaard og hustru. Opsat af parrets børn og udført af C. F. Stanley.

Endelig findes østligst i nordre sideskibs mur et anseligt monument i flerfarvet norsk marmor, udført af J. Wiedewelt, over Jens Bruun Neergaard til Svenstrup († 1788) og hustru († 1802). Parrets sarkofager står i en rundbue i bunden af en stor pyramide med Neergaards våben og parrets portrætmedailloner. Over sarkofagerne hænger en messinglampe. Foran et jerngitter. Monumentet er opsat på fruens initiativ; hun var den sidste, der blev begravet i kirken.

I alt findes i kirken ca. 30–40 gravsten over adelige, gejstlige og borgerlige personer. En del er så slidte, at det er meget vanskeligt at læse indskriften. Mange er forsvundet, men der er bevaret optegnelser om dem.

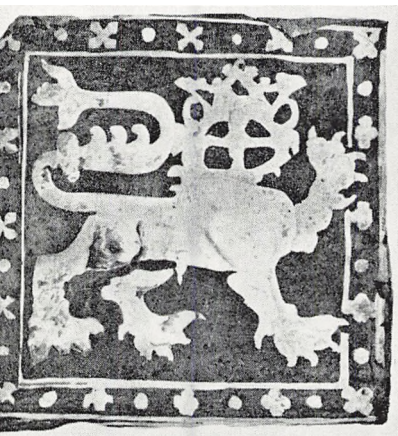
Foruden de allerede nævnte kan fremhæves: Danmarks største adelige ligsten, lagt over Mourits Olufsen Krognos

Grausten over borgmester Mads Lauridsen med hustru og to børn.

til Bollerup, Bregentved, Lerbæk og Clausholm, hans moder og hustru. Stenen, der er fra ca. 1553, er af gotlandsk sandsten og sikkert udført af Morten Bussert. Den ligger på gulvet i nordre korsarms kapel ligesom stenen over sønnen, Oluf Mouritsen Krognos og Anne Hardenberg.

Kirkens ældste gravsten over adelsmanden Jakob Jonsen Skave er fra 1381 og findes i søndre korsfløj. Flere medlemmer af Skavefamilien er gravlagt i kirken og har gravsten der, ligesom deres våben findes i skjoldefrisen.

Glasrede gulvfliser fra første halvdel af 1300-tallet.

Museumskapellet

I det sydligste af tværskibskapellerne er indrettet et lille museum. Det rummer bl.a. en fin samling gulvfliser, der er opstillet i en montre ved kapellets nordvæg. De ældste, der er mønstrede i højt relief og glaserede i gult, grønt og brunt, er fra ca. 1200 og det følgende århundrede. Særligt karakteristiske for Ringsted er nogle kvadratiske fliser fra første halvdel af 1300-tallet. De har geometriske mønstre eller heraldiske figurer, løver og liljer, i hvid begitring under glasuren. Fra ca. 1600 findes adskillige broget glaserede fliser med brudstykker af gravskrifter eller stiliseret indridset liljemotiv. Foran apsisrunden er opstillet en næsten fuldstændig flisebelægning af denne art fra en grav på kirkegården.

Midt i flisemontren ses gravkården og kistebeslag fra Oluf Mouritsen Krognos' grav i nordlige tværskibs kapel.

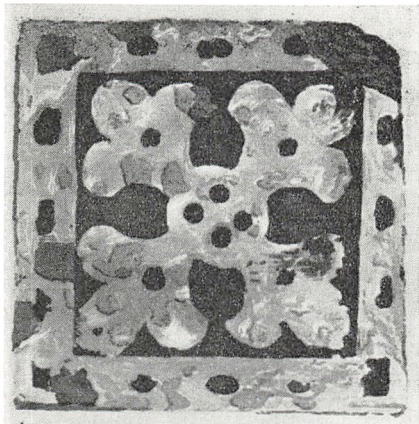
Desuden er der kisteplader fra dr. Johan Knopperts († 1591) og adelsmanden Johan Bechs († 1600) grave. Begge var begravet i nordligste tværskibs kapel, hvor Johan Bechs gravsten stadig ligger. Johan Knoppert var den sidste verdslige „abbed“ i Ringsted kloster.

Over montren hænger to ungrenaissance-fyldinger med danske våben og Christian III's og dronning Dorotheas kronede navnetræk. De er fra sognepræstens skriftestol, der tidligere stod i koret.

Nær apsiden er ophængt Ringstedtavlen, et pergamentsblad antagelig fra slutningen af 1400-tallet, med en fortegnelse på latin over de medlemmer af Valdemarernes kongeslægt, der ligger begravet i kirken.

Derunder ses en blyplade, der blev fundet i Valdemar den Stores grav ved Frederik VII's undersøgelse af kongegravene. Den har på hver side en latinsk indskrift, der i oversættelse lyder:

Glaserede gulvfliser fra første halvdel af 1300-tallet.

1) Den korte indskrift:

Her ligger danernes konge Valdemar, Vendernes første betvinger og behersker, Fædrelandets befrier, Fredens bevarer. Han, den hellige Knuds søn, betvang Rygboerne og var den første, der omvendte dem til Kristi tro. Han døde i året efter Herrens kødspåtagelse 1182 i sin regerings 26. år den 12. maj.

2) Den lange indskrift:

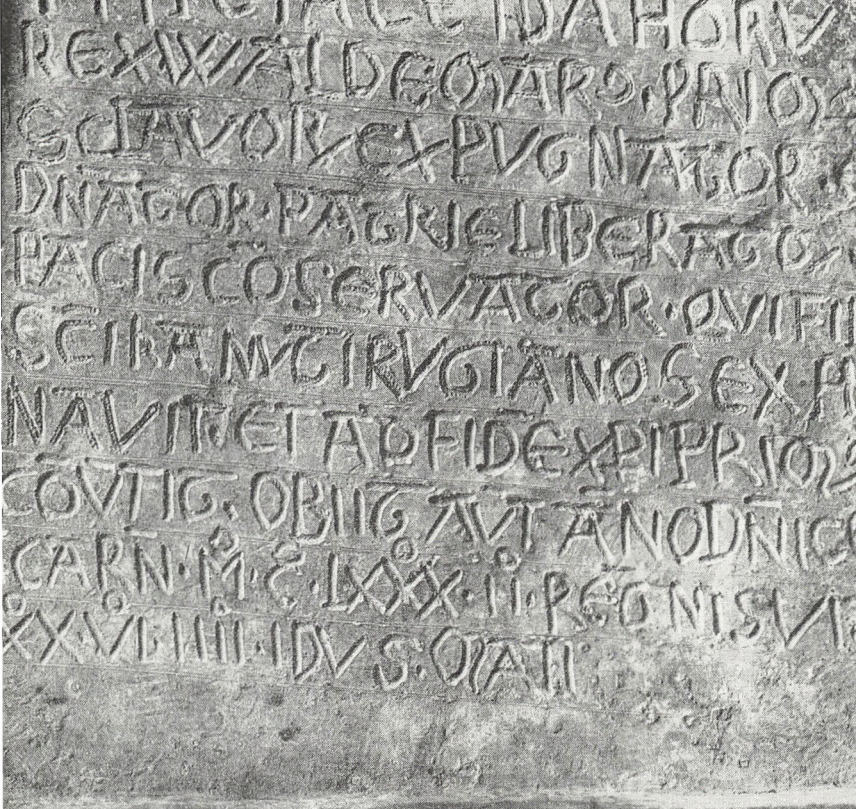
Her ligger danernes konge, Valdemar den Første, Hellig Knud's søn, Vendernes mægtige betvinger, det undertrykte fædrelands udmærkede befrier, fredens genopretter og bevarer. Han betvang lykkeligt Rygboerne og omvendte dem som den første til Kristi tro, efter at gudebillederne var ødelagt. Også en mur til hele rigets værn, hvilken almindelig kaldes Danewerch, opførte han først af brændte sten, og han opførte en borg på Sprogø. Men han døde i året efter Herrens kødspåtagelse 1182 i sin regerings 26. år den 12. maj.

Det er sandsynligt, at den lange indskrift er lidt yngre end den korte. Måske vidner de to indskrifter om, at kong Valdemar er blevet foreløbig bisat, inden han blev gravlagt i højkirkens gulv.

Andre levn fra kongegravene er udstillet i et skrin midt på gulvet. Her ligger foruden dronning Bengerd's fletning, flere stumper silketøj og to gibsafstøbninger af dronning Bengerd's og dronning Sofias kranier. Selve skrinet er fra 1775 og rummede dronning Juliane Maries gave til kirken, alterklædet og en messehagel.

I en enkel, jernbunden egetræskiste bag skrinet er udstillet mønter, der er fundet i kirkens gulv.

Midt i apsisrunden står den øvre af de to murede grave, der udgjorde Erik Plovpenning's grav. Denne har raget op over kirkegulvet; i siderne har der været åbnin-

Blypladen fra Valdemar den Stores grav. Siden med den korte indskrift.

ger dækket af hver sin løse flise. Graven har sikkert spillet en rolle ved den dyrkelse af kongen, der fandt sted i Ringsted kirke.

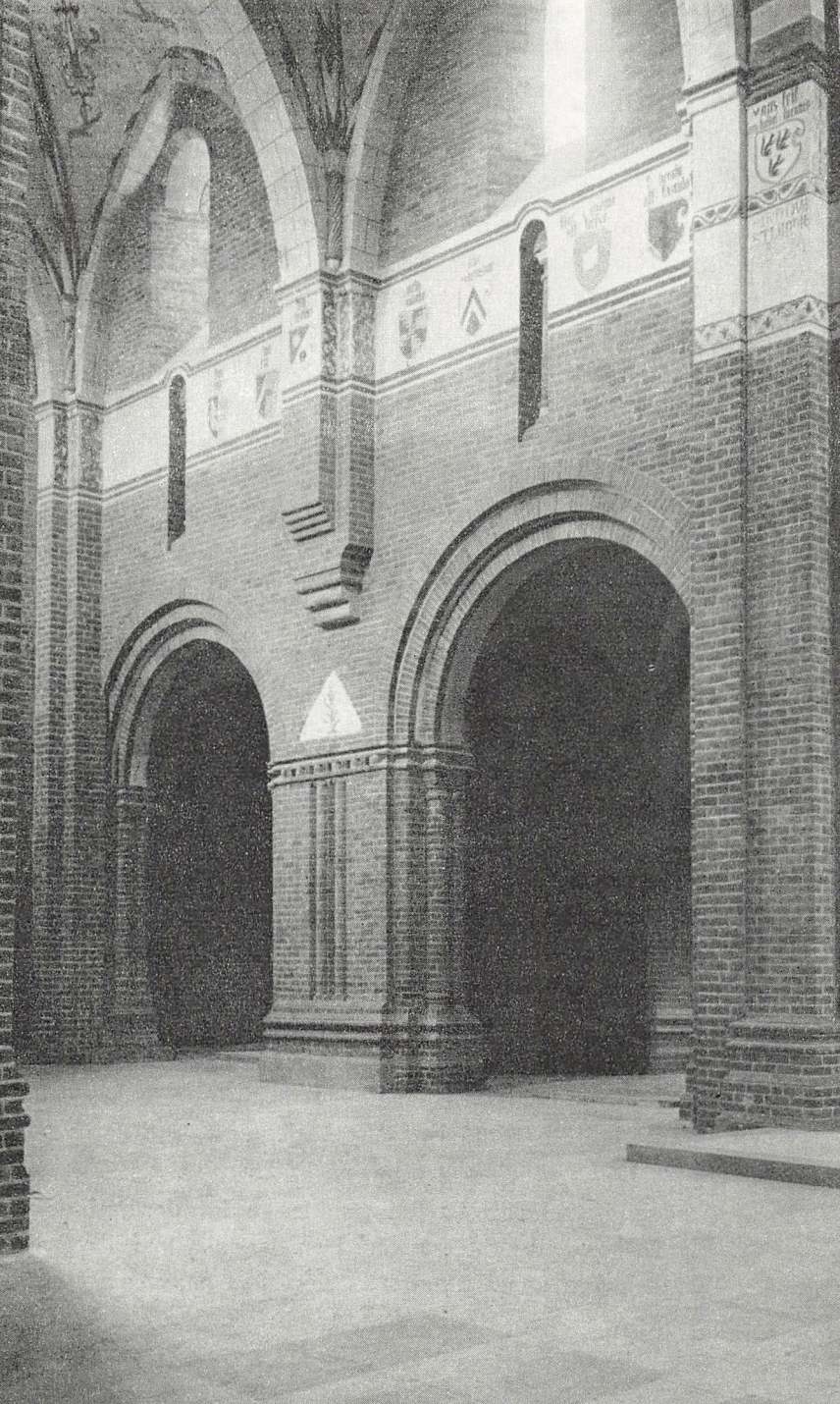
I apsis ses også to forsavede træfigurer, der oprindeligt bar altertavlens storsøjler, en murblok med et kalkmalet Krumpen-våben fra ca. 1400, nedtaget under restaureringen 1900–09, og et jernkors, der sad på kirkens tårn mellem 1816 og restaureringen 1900–09. Endelig forskellige frådsten, nogle af dem fra Svend Nordmands kirke. Enkelte profilerede må være yngre.

I to montrer på sydvæggen ses bygningssten fra kirken og forskellige småfund. Gravpotter fra de kongelige begravelser, knapper og perler fra gulvundersøgelserne.

På den ene montre står en pengeskuffe til kollekten fra 1700–1800-tallet. Over montren en reliefskåret figurgruppe fra ca. 1475. Den forestiller begrædelsen og stammer fra kirkens gamle altertavle.

I en montre for sig ligger Christian III's bibel fra 1550. Den blev skænket kirken i 1920 og tjente en tid som alterbibel.

Endelig to enkle jernbundne pengeblokke af uvis alder.

Rundgang i kirken

Gennem nordre tværskibsportal, kirkens eneste oprindelige, kommer man ind i nordre tværskib. På vægge og gulv findes adskillige ligsten, én af dem er Danmarks største borgerlige over borgmester Mads Lauridsen (se s. 45). Over pillen mellem kapellerne sidder kirkens ældste kalkmaleri (se s. 25). Bemærk det rige murværk på pillen og skjoldefrisen højt på østmuren. I østkapellerne, der er genopført på gamle fundamenter ligesom det sydlige tværskibs kapeller (se s. 23), havde Sjællandsfar landsting lokaler 1584–1805, og her er landsdommernes våbenskjolde ophængt. I det nordlige kapels gulv ligger gravsten for Mourits Olufsen Krognos og Oluf Mouritsen Krognos (se s. 46 f.).

Ved indgangen til koret ligger Erik Mændveds gravplade (se s. 41). I koret står alteret med tavle fra 1699 (se s. 33) og to rækker middelalderlige korstole (se s. 34 f.). På nordvæggen ses kalkstenstavlen i muren over Erik Plovpenning (se s. 42) og epitafiet over Oluf Mouritsen Krognos og hustru (se s. 45). På korets vægge og mellem apsisrundingens vinduer er der middelalderlige kalkmalerier, forestillende helgener og kongelige personer (se s. 25), ligesom korsskæringshvælvet er udsmykket bl.a. med scener fra Erik Plovpennings liv (se s. 28 ff.).

I søndre tværskib findes en række ligsten og en tavle over kirkens præster siden reformationen. I de sydlige kapeller, hvor latinskolen en tid havde til huse, er nu det søndre indrettet til skriftemålgudstjenesten, og i det sydligste findes et lille museum (se s. 48).

I søndre sideskibs første fag sidder en dør, der oprindeligt førte ud til klostergangen. Den gamle sydportal vestligt i kirken er nu tilmuret. I sideskibet er ophængt en

mindetavle over byens og egnens faldne i de slesvigske krige og et dannebrogflag, der 1919 blev kastet ud over Ringsted fra en flyvemaskine til minde om slaget ved Reval 1219.

I hovedskibet er ophængt en række epitafier (se s. 45). Stolestaderne, der delvis er fornyede, er fra 1591, og prædikestolen fra 1609 (se s. 34). Østligt i kirkens sydside ses på en pille „Frelserens højde“ (se s. 30) og i nord kirkens yngste kalkmaleri, et billede af dronning Dagmar, malet 1916 af Joakim Skovgaard.

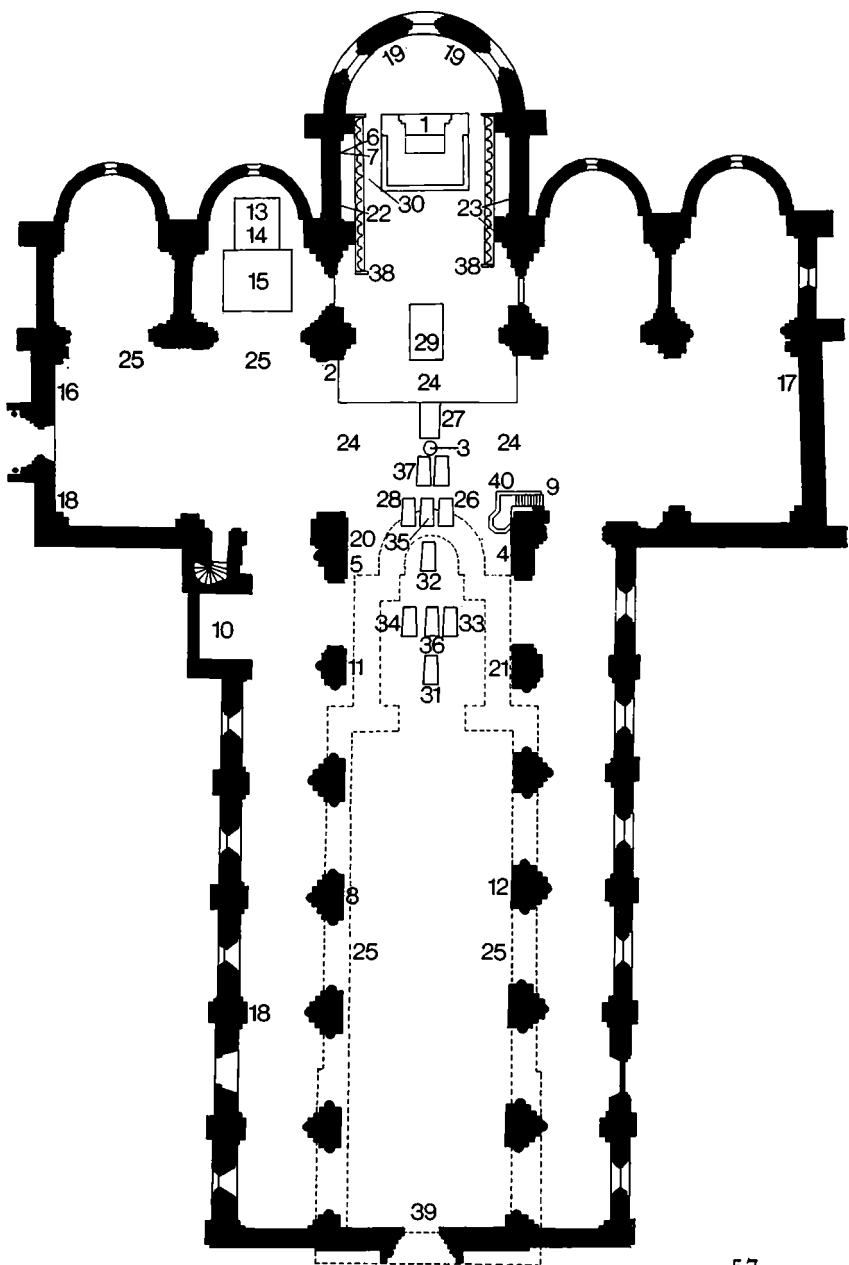
I en niche østligst i nordre sideskib findes et pompøst monument over Jens Bruun Neergaard til Svenstrup og hustru (se s. 46).

Litteratur

For den, der vil sætte sig yderligere ind i Sct. Bendts kirkes historie og indretning i enkeltheder, foreligger der en fyldig litteratur, hvoraf her skal nævnes et udvalg: J. V. Christensen: Valdemarernes kirke, 1928. Mogens Clemmensen: Ringsted Kirke, 1927. Danmarks kirker, Sorø Amt, udg. af Nationalmuseet, 1937. Arthur G. Hassø: Ringsted Købstads Historie, 1921. Vilhelm Lorentzen: De danske Benediktinerklostre, 1933. J. B. Løffler: Gravmonumenterne i Ringsted Kirke, 1891. Andreas Reyersen: Beskrivelse over Sct. Bendts Kirke i Ringsted, 1779. P. Severinsen: Navnet Sct. Bendts Kirke, Historisk Samfunds Årbog for Sorø Amt, 1933. J. J. A. Worsaae: Kongegravene i Ringsted kirke, 1858.

Alfabetisk fortegnelse over de i teksten nævnte vigtige inventargenstande og mindesmærker

Alter	Plan nr. 1	side 33
Dagmarkors	” ” 2	” 38
Døbefont	” ” 3	” 34
Epitafier og gravminder		
Ivar Berthelsen	” ” 4	” 46
Christian Blichfeldt	” ” 5	” 45
Oluf Mouritsen Krognos	” ” 6	” 45
Anne Hardenberg	” ” 7	” 45
Mads Lauridsen	” ” 8	” 45
Erich Lemvig	” ” 9	” 46
Jens Bruun Neergaard	” ” 10	” 46
Peder Johansen Neergaard	” ” 11	” 46
Jørgen Nielsen Rothenburg	” ” 12	” 45
Gravsten		
Anne Hardenberg	” ” 13	” 45
Oluf Mouritsen Krognos	” ” 14	” 45
Mourits Olufsen Krognos	” ” 15	” 46
Mads Lauridsen	” ” 16	” 45
Jakob Jonsen Skave	” ” 17	” 47
Indvielses kors	” ” 18	
Kalkmalerier		
Apsis østvæg	” ” 19	” 25f.
Dronning Dagmar	” ” 20	” 31
Frelserens højde	” ” 21	” 30f.
Koret, nordvæg	” ” 22	” 27
Koret, sydvæg	” ” 23	” 27f.
Korsskæringen	” ” 24	” 28ff.
Skjoldefrisen	” ” 25	” 30
Konge- og fyrstebegravelser		
Berengaria	” ” 26	” 40
Birger af Sverige	” ” 27	” 40
Dagmar	” ” 28	” 40
Erik Mændved	” ” 29	” 41f.
Erik Plovpenning	” ” 30	” 42
Knud Lavard	” ” 31	” 39f.
Knud VI	” ” 32	” 39
Kristoffer	” ” 33	” 39

Sofia	„	„	34	„	39
Valdemar Sejr	„	„	35	„	39
Valdemar den Store	„	„	36	„	39
Valdemar den Unge	„	„	37	„	40
Korstolene	„	„	38	„	34ff.
Orgel	„	„	39	„	38
Prædikestol	„	„	40	„	34

De stiplede linier angiver beliggenheden af den oprindelige Vor Frue kirke.

Knud Lavards kapel ved Haraldsted

Når man har besøgt Skt. Bendts kirke i Ringsted, bør man ikke forsømme lejligheden til også at besøge ruinen af Knud Lavards Kapel i Haraldsted 10 km nord for Ringsted. Kører man gennem landsbyen og følger vejen mod Valsølille, kommer man – omtrent 500 meter fra vejgafelen – til Espemosegård, der ligger til venstre for vejen. En vejviser udpeger ruinens beliggenhed. Der er adgang ad en sti gennem marken. Man bedes benytte den med forsigtighed, da marken udenom er under dyrkning.

— — —

Ifølge beretningerne om drabet på hertug Knud Lavard den 7. januar 1131 havde fætteren Magnus ladet ham kalde ud i skoven til et vigtigt møde. Hertugen ankom våbenløs og mødte – til sin overraskelse – en stærkt opbidset Magnus, der erklærede, at han nu ville have en løsning på, hvem der skulle regere i Danmark. Da Knud Lavard forsøgte at berolige fætteren med, at den gamle kong Niels jo var i tryk besiddelse af magten, skal Magnus have råbt, at Knud var ved at tilrive sig tronen, hvorpå han trak sit sværd og huggede den værgeløse mand ned. Magnus' mænd ilede til og mishandlede den dræbte hertugs lig.

Om overleveringen er korrekt i detaljer er uvist. Der var sandsynligvis ikke andre øjenvidner end Magnus og hans mænd, og de har næppe genfortalt episoden med så megen sympati for den dræbte. Legendarisk er i hvert fald fortællingen om, at der ved drabsstedet udsprang en kilde, som gav lægedom.

I 1566 omtales et kapel, som skulle have ligget på det formodede gerningssted i middelalderen; men som siden var forsvundet.

Kapellet – eller ruinen af det – blev i 1883 genfundet af Nationalmuseets direktør Henry Petersen. Stednavne som Kildegårdsagre, Kildemur o.lign. satte ham på sporet, og en udgravning bragte snart de bevarede ruiner for dagen.

Om selve kapellet ved man ikke andet, end hvad ruinen fortæller. Det var bygget af frådsten (kildekalk) i den normale romanske udformning med rektangulært skib, kvadratisk kor og halvrund apsis. Formentlig er kapellet blevet påbegyndt kun 10–15 år efter drabet – d.v.s. på et tidspunkt, da legenden om Skt. Knud var i vækst, men længe før han havde opnået nogen officiel anerkendelse. Allerede kort tid efter – vistnok før ca. 1160 – er skibet blevet forlænget mod vest. Dette er formentlig et vidnesbyrd om en stadig tættere strøm af pilgrimme. I senere tid har kapellet fået hvælvinger af tegl; men ellers ser det ud til, at dyrkelsen af Skt. Knud er blevet koncentreret så stærkt i Ringsted, at kapellet i Haraldsted er trådt i skygge. Dog vedblev den hellige kilde at tiltrække pilgrimme indtil Reformationen. På dette tidspunkt synes kapellet hurtigt at være gået i glemme. Det blev en kort overgang anvendt til profane formål og siden nedrevet.

Af andre vejledninger og introduktioner til monumenter uden for Nationalmuseet foreligger endvidere

Jylland

*) Jørgen Mågård: Frøslevlejren.

1970. 32 sider, ill. ISBN 87 480 0002 7. Kr. 1,50.

Hans Stiesdal: Tønder kirke.

1951. 40 sider, ill. ISBN 87 480 6631 1. Kr. 4,00.

Hugo Matthiesen: Gamle huse i Ribe.

1966. 72 sider, ill. ISBN 87 480 6831 4. Kr. 6,90.

Svend Jespersen: Nationalmuseets Kommandørgård på Rømø.

1969. 24 sider, ill. ISBN 87 480 6251 0. Kr. 2,00.

Ester Kappelgaard: Thades gård. Nationalmuseets Kommandørgård på Rømø.

1970. 90 sider, ill. ISBN 87 480 6991 4. Kr. 18,00.

Ejnar Dyggve: Mindesmærker i Jelling. Form og tydning.

1964. 60 sider, ill. ISBN 87 480 6111 5. Kr. 16,10.

R. Steen Steensen: Fregatten Jylland.

1965. 64 sider, ill. ISBN 87 480 6611 7. Kr. 8,35.

Hans Stiesdal: Kalø Slotsruin.

1967. 24 sider, ill. ISBN 87 480 6522 6. Kr. 3,15.

Olaf Olsen: Fyrkat. Foreligger også på engelsk og tysk.

1970. 16 sider, ill. ISBN 87 480 6602 8. Kr. 3,75.

Thorkild Ramskou: Lindholm Høje.

1960. 40 sider, ill. ISBN 87 480 6421 1. Kr. 3,45.

Aage Roussell: Børglum Kloster.

1966. 36 sider, ill. ISBN 87 480 6841 1. Kr. 4,30.

Fyn

Otto Norn: Nyborg Slot.

1967. 24 sider, ill. ISBN 87 480 7031 9. Kr. 4,00.

Knud Thorvildsen: Ladbyskibet.

1970. 40 sider, ill. ISBN 87 480 6571 4. Kr. 4,30.

Sjælland og de mindre øer

L. Balslev: Sorø Kirke.

1966. 68 sider, ill. ISBN 87 480 6821 7. Kr. 5,45.

Vilh. Møller-Christensen, Jens Østergaard og Aage Roussell:

Æbelholt Klostermuseum.

1969. 56 sider, ill. ISBN 87 480 6331 2. Kr. 6,10.

- *) Peter Ottosson: Brede Werck.
1971. 32 sider, ill. ISBN 87 480 0018 3. Kr. 5,00.
Poul Nørlund: Trelleborg.
1966. 40 sider, ill. ISBN 87 480 6721 0. Kr. 5,20.
C. M. Smidt: Gurre.
1966. 16 sider, ill. ISBN 87 480 6732 6. Kr. 2,60.
Peter Michelsen: Hans Hansens gård. Museumsgården i
Keldbylille på Møn.
1969. 32 sider, ill. ISBN 87 480 7231 1. Kr. 7,15.
Erik Skov: Hammershus.
1968. 48 sider, ill. ISBN 87 480 7161 7. Kr. 6,90.

Grønland

- H. C. Gulløv og H. C. Kapel: Håbets koloni.
Foreligger også på grønlandsk.
1971. 64 sider, ill. ISBN 87 480 4501 2. Kr. 16,00.
- *) Knud J. Krogh og Svend E. Albrethsen: Vikingernes Grønland.
Foreligger også på engelsk, tysk og grønlandsk.
1971. 16 sider, ill. ISBN 87 480 0010 8. Kr. 3,50.
- *) Samtlige bøger undtagen de, der er markedet med *, kan købes
i boghandelen eller i Nationalmuseets kiosker. Resten kan kun
fås i museets kiosker. „Frøslevlejren“ dog også i Frøslevlejrens
kiosk.

De anførte priser inkluderer 15% moms.